

Ks. WOJCIECH KAMCZYK
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Teologiczny

ŻYWIOT ŚWIĘTEGO AWITA, BISKUPA VIENNE W ŚWIETLE JEGO KORESPONDENCJI¹

“LIFE OF SAINT AVITUS, THE BISHOP OF VIENNE” IN THE LIGHT
OF HIS CORRESPONDENCE

ABSTRACT:

Anonimowy *Żywot świętego Awita, biskupa Vienne* stanowi interesujący przykład średniowiecznego dzieła hagiograficznego. W artykule podjęty został wątek relacji pomiędzy prezentowanym dziełem a spuścizną epistolarną jego bohatera. *Żywot* stanowi jednak dość pobieżną prezentację życia biskupa Vienne, nie jest precyzyjny także w przytoczeniu jego dzieła literackiego. Opiera się w dużej mierze na *Żywocie* jego brata, biskupa Apolinarego, koncentrując się na kontrowersji z królem Zygmuntem i cudach dokonanych przez Apolinarego. Wprawdzie w korespondencji Awita odnaleźć można potwierdzenie wielu faktów wspomnianych w *Żywocie*, to jednak wyraźnie zaznacza się cel, jaki przyświecał jego autorowi – ukazanie i uzasadnienie świętości biskupa Vienne. Uzupełnieniem artykułu jest pierwszy polski przekład *Żywotu świętego Awita, biskupa Vienne*.

Anonymous *Life of Saint Avitus, the Bishop Vienne* is an interesting example of a medieval hagiographic work. The article takes up the topic of the relationship between the presented work and the epistolary legacy of its main protagonist. *Life of Saint Avitus*, however, is rather a cursory presentation of the life of the bishop of Vienne, and it is not precise in quoting his literary work. It relies mainly on the life of his brother Bishop Apolinar, focusing on the controversy with King Sigismund and the miracles performed by Apolinar. Admittedly, in Avitus correspondence, the confirmation of many facts mentioned in *The Life of Saint Avitus* can be found, nevertheless the purpose of its author was clearly marked – to show and justify the sanctity of the Bishop of Vienne. The article is supplemented with the first Polish translation of *The Life of Avitus of Vienne* (*Żywot Awita z Vienne*).

Pośród wielu postaci późnoantycznej Europy, które wywarły ogromny wpływ na jej losy, na uwagę zasługuje z pewnością biskup Awit z Vienne, żyjący na przełomie V i VI w., w czasach wielkich przemian zachodzących na kontynencie. Nie wiele jednak zachowało się śladów jego działalności, a te, które pozostały, są niestety słabo rozpowszechnione i znane. Wśród dzieł, jakie pozostawił, wymienić należy przede wszystkim poemat biblijny w pięciu księgach oraz poemat na temat

¹ Artykuł powstał dzięki realizacji grantu przyznanego przez Narodowe Centrum Nauki w 2018 r. (konkurs MINIATURA2, 2018/02/X/HS1/00381).

czystości². Poza tym mamy w posiadaniu zbiór około stu listów³, a także jego homilie – kilka w całości, pozostałe we fragmentach⁴. Niewiele zachowało się również świadectw pisanych o samym Awicie. Znamy jedynie anonimowe *Vita beati Aviti, episcopi Viennensis*⁵, epitafium⁶ oraz kilka wzmianek, m.in. u Grzegorza z Tour, Ennodiusza z Pawii, w *Kronice* Adona, biskupa Vienne, oraz u Agobarda z Lyonu⁷.

W niniejszym artykule podejmuję analizę wspomnianego powyżej *Żywotu świętego Awita, biskupa Vienne*, obierając jako punkt odniesienia jego korespondencję, dzięki której, jak można przypuszczać, wiele wątków można będzie uzupełnić i wyjaśnić, a także stwierdzić, które oczywiste elementy biografii biskupa Vienne zostały pominięte.

Żywot świętego Awita, biskupa Vienne nieznanego autora pochodzi prawdopodobnie z IX w., choć badacze różnią się w tej kwestii między sobą⁸. Powstał na podstawie *Żywotu świętego Apolinarego*⁹. Bez wątpienia, jak pisze H. Fros, miała na niego także wpływ twórczość Wenancjusza Fortunata i Grzegorza z Tours¹⁰. Zachowany został wśród katalogów biskupów w tzw. Biblii z Bern¹¹. *Vita Aviti* składa się z sześciu części, przy czym elementy życiorysu Awita składają się na części I, V i VI. Części od II do IV zawierają *passus* dotyczący brata Awita – biskupa Apolinarego z Walencji i pewne epizody z jego życia.

² Najnowsza edycja krytyczna poematów ukazała się w serii Sources Chrétiennes (éd. N. Hecquet-Noti), tom 444: Avit de Vienne, *Histoire spirituelle (chants I-III)*, Paris 1999; tom 492: Avit de Vienne, *Histoire spirituelle (chants IV-V)*, Paris 2005; tom 546: Avit de Vienne, *Éloge consolatoire de la chasteté (sur la virginité)*, Paris 2011.

³ Najnowsza edycja krytyczna listów ukazała się w wydawnictwie Belles Lettres, w serii Collections des Universités de France: Avit de Vienne, *Lettres*, éd. E. Malaspina, M. Reydellet, Paris 2016. W kolekcji tej znajdują się również listy adresowane do Awita, a także listy jego autorstwa, lecz pisane w imieniu osób trzecich.

⁴ Homilie i ich fragmenty nie doczekały się współczesnej edycji. Najpełniejsza, jaką posiadamy, pochodzi z XIX w. i wraz z pozostałymi dziełami Awita stanowi drugą część szóstego tomu serii Monumenta Germaniae Historica, podseria Auctores Antiquissimi, Berolini 1883 [dalej: MGH Auct. Ant. 6.2].

⁵ Por. MGH Auct. Ant. 6.2, s. 177-181.

⁶ Por. MGH Auct. Ant. 6.2, s. 185-186.

⁷ Por. MGH Auct. Ant. 6.2, s. 181-182.

⁸ Por. M. Starowieyski, J.M. Szymusiak, *Nowy słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, Poznań 2018, s. 174.

⁹ Zob. Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Rerum Merovingicarum [dalej: MGH SSRM] 3, s. 194-203.

¹⁰ Por. H. Fros, *Pamiętając o mieszkańcach nieba. Kult świętych w dziejach i w liturgii*, Tarnów 1994, s. 89.

¹¹ Rękopis tzw. Biblii z Bern to egzemplarz Pisma Świętego pochodzący z Vienne, a zachowany w bibliotece w Bernie, w Szwajcarii. Jego powstanie datuje się na przełom X i XI w. W monumentalnym tomie zamieszczono nie tylko łacińską wersję Biblii, lecz również poza *Żywotem świętego Awita* pewną wersję wyroczni sybillińskich, tekst przysięgi dotyczący praw Kościoła oraz wykaz biskupów Vienne, kończący się na Awicie. Egzemplarz ten początkowo przechowywano w bibliotece katedralnej Vienne, a mniej więcej od początku XVIII w. znajduje się on w bibliotece w Bernie – por. Bern, Burgerbibliothek, Cod. A 9: Biblia latina (Vulgata), <http://www.e-codices.unifr.ch/en/list/one/bbb/A0009> [dostęp: 30.11.2019]; N. Nimmegeers, *Evêques entre Bourgogne et Provence. La Provence ecclésiastique de Vienne au haut Moyen Âge (V^e-XIe siècle)*, Rennes 2014, s. 17-18, 167-168.

1. Fakty z życia biskupa

Autor *Żywotu świętego Awita* osadził swoją relację w ramach czasowych wyznaczonych przez panowanie dwóch cesarzy: Zenona, wspomnianego na początku dzieła, i Anastazego, przywołanego na końcu jako panującego w momencie śmierci biskupa Awita. Nie znajdujemy tu wzmianki o narodzinach Awita, choć powszechnie przyjmuje się, że miało to miejsce w Vienne około 450 r.¹² Miałby on objąć biskupstwo po swoim ojcu, Hezychiuszu, za panowania cesarza Zenona, a więc najpóźniej w 491 r.¹³ Trudno powiedzieć, na ile informacja ta jest precyzyjna. Czasem przyjmuje się, że stało się to dopiero w 494 r.¹⁴

Następcą Zenona był Anastazy, panujący do 518 r.¹⁵ *Vita Aviti* sygnalizuje, że Awit zmarł za jego panowania. Ponieważ wiadomo, że brał udział w synodzie w Épaone, w drugiej połowie 517 r., stąd za datę śmierci Awita przyjmuje się najczęściej 5 lutego 518 r.¹⁶, prawdopodobnie wtedy też wspominali go w liturgicznym obchodzie współcześni autora *Żywotu*¹⁷. Hagiograf wspomina także miejsce pochówku Awita, którym był kościół św. Piotra Apostoła, będący miejscem posługi biskupiej w Vienne. Jego nagrobek znalazł miejsce w lewym narożniku kościoła, przy końcu dłuższego muru. Znajdował się więc w pobliżu głównego ołtarza¹⁸.

Żywot przywołuje niewiele innych wydarzeń z życia Awita i jego dokonań. Poza niektórymi jego dziełami, wpływem na nawrócenie króla Zygmunta wymienia jedynie remont i odbudowę baptysterium w Vienne. Tylko niektóre z tych wydarzeń, i to pośrednio, znajdują potwierdzenie w korespondencji Awita. O nawróceniu króla Zygmunta wspomina list do papieża Symmachusa¹⁹. Więcej odniesień do tychże faktów mają homilie, jak na przykład wygłoszona z okazji odnowienia baptysterium.

2. Dzieła Awita wymienione w *Vita*

Z dzieł Awita z Vienne *Vita* wymienia jako pierwsze *Dialog z królem Gundobadem (Dialogi cum Gundobado rege vel librorum contra Arrianos reliquiae)*²⁰. Następnie wspomniane zostają „dwie książeczki przeciw Nestoriuszowi i Eutychesowi”. Chodzi prawdopodobnie o dzieło *Contra Eutychanam haeresim*

¹² Por. M. Starowieyski, J.M. Szymusiak, *Nowy słownik...*, s. 174; A. Bober, H. Fros, *Awit z Vienne, Encyklopedia katolicka* [dalej: EK], t. 1, Lublin 1995, k. 1187.

¹³ Jako datę śmierci Zenona podaje się zazwyczaj 9 IV 491 r. – por. R. Sawa, *Zenon*, EK 20, k. 1350.

¹⁴ Por. A. Bober, H. Fros, *Awit z Vienne*, EK 1, k. 1187; M. Starowieyski, J.M. Szymusiak, *Nowy słownik...*, s. 174; E. Malaspina, *Introduction*, w: Avit de Vienne, *Lettres*, Paris 2016, s. IX; D. Shanzer, I. Wood, *Introduction*, w: Avitus of Vienne, *Letters and Selected Prose*, Liverpool 2002, s. 7.

¹⁵ Por. J. Misiurek, *Anastazy I*, EK 1, k. 517.

¹⁶ Por. A. Bober, H. Fros, *Awit z Vienne*, EK 1, k. 1187; M. Starowieyski, J.M. Szymusiak, *Nowy słownik...*, s. 174.

¹⁷ Por. L. Duchesne, *Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule*, t. 1, Paris 1907, s. 206.

¹⁸ Por. N. Chorier, *Recherches sur les antiquités de la ville de Vienne*, Lyon 1828, s. 313.

¹⁹ Por. *Ep.* 5, Paris 2016, s. 26-28.

²⁰ MGH Auc.Ant. 6.2, s. 1-15; por. *Ep.* 92, Paris 2016, s. 178-184 (fragm. 30).

*libri II*²¹. Autor *Żywotu* słusznie „rozszerzył” tytuł dzieła, gdyż w swoim piśmie Awit wydaje się mylić doktrynę Eutychesa z nauczaniem Nestoriusza²². Z kolei dzieło *De subitanea paenitentia* to list adresowany do króla Gundobada (*Epistula I*²³), poświęcony wartości nawrócenia na krótko przed śmiercią. W istocie jest polemiką z poglądami Faustusa z Riez, którego przekonania określane współcześnie mianem semipelagianizmu budziły sporo kontrowersji. Awit staje tu na stanowisku ortodoksyjnym, broniąc wartości i znaczenia łaski danej przez Boga, nie daje się jednak skłonić do potępienia samego biskupa i sprytnie zestawia go z innym Faustusem, heretykiem, adwersarzem św. Augustyna. *Vita* wymienia także list napisany do króla Gundobada jako pocieszenie po śmierci jego córki²⁴ oraz objaśniający fragment Mateuszowej Ewangelii dotyczący opuszczenia bliskich ze względu na królestwo niebieskie (por. Mt 19,29)²⁵.

Inne dzieła bohatera *Żywotu* zostały jedynie ogólnikowo wspomniane: trzy księgi listów adresowanych do różnych osób oraz homilie na różne okresy roku, z których większość się nie zachowała lub posiadamy jedynie fragmenty. W tekście pojawia się również stwierdzenie, że Awit napisał jeszcze „wiele innych [dzieł] tak prozą, jak i wierszem”, lecz nie zostały one bliżej wspomniane. Wydaje się to niezwykle, zwłaszcza że autorstwo poematu biblijnego *De spiritalis historiae gestis* w pięciu księgach oraz *De consolatoria laude castitatis* nie budziło nigdy wątpliwości, a przez wiele wieków przysporzyło biskupowi Vienne niemałej sławy. Niełatwo znaleźć uzasadnienie takiego wyboru dokonanego przez hagiografa.

Vita Aviti wymienia na samym końcu diakona Elpidiusza z Lyonu, wzmiankując, że Awit napisał do niego jeden ze swoich listów. Elpidiusz miał być człowiekiem niezwykle mądrości i świętości, a list wskazywać miał na ogromną zażyłość pomiędzy korespondentami i mieć rodzinny charakter. Chodzi tu o *List 34*²⁶, który znajdujemy w spuściźnie epistolarnej Awita. Elpidiusz był nie tylko diakonem, ale i medykiem, lekarzem króla Teodoryka. Awit pragnął, by podjął się opieki nad innym chorym, mieszkającym prawdopodobnie w Vienne, gdzie brak było odpowiednio wykształconych lekarzy²⁷. Zagadkowym wydaje się wyróżnienie tego właśnie listu oraz umieszczenie wzmianki o nim nie pośród pozostałych dzieł, ale na samym końcu utworu.

3. Wspominane postacie

Z grona bliskich Awita w *Vita* zdawkowo wspomniany zostaje ojciec, Hezychiusz, który początkowo był senatorem, a następnie biskupem Vienne. Siostra

²¹ MGH Auc.Ant. 6.2, s. 15-29.

²² Por. E. Malaspina, *Introduction*, w: Avit de Vienne, *Lettres*, Paris 2016, s. XXXIII-XXXIV.

²³ *Ep.* 1, Paris 2016, s. 2-9; por. MGH Auc.Ant. 6.2, s. 29-32.

²⁴ *Ep.* 2, Paris 2016, s. 10-12.

²⁵ *Ep.* 3, Paris 2016, s. 12-17.

²⁶ Por. *Ep.* 34, Paris 2016, s. 82-84.

²⁷ Por. D. Shanzer, I. Wood, *Avitus of Vienne. Letters and Selected Prose*, Liverpool 2002, s. 359.

Fuscina (Faustyna), której Awit poświęcił poemat, nie została w ogóle wspomniana. Najwięcej miejsca poświęcono bratu Awita, Apolinaremu z Walencji. Nieco później wątek ten omówiony zostanie znacznie szerzej.

Na niewielką wzmiankę zasłużył król Burgundów, Gundobad, z którym Awit współpracował i korespondował. Był on arianinem, otwartym jednak na działalność katolickiego biskupa Vienne, którego darzył ogromnym szacunkiem i zaufaniem. Wyrazem tego jest bogata korespondencja i jej tematyka. Znajdziemy w niej listy poświęcone zagadnieniom doktrynalnym, stanowiące odpowiedzi na zapytania władcy. Do nich należą: *List 1 (De subitanea paenitentia)*, podejmujący kwestię skuteczności nawrócenia w momencie śmierci, *List 27 (De divinitate filii Dei)*, wyjaśniający kontrowersyjną dla arian kwestię bóstwa Jezusa Chrystusa²⁸. Podobny charakter miały, wspomniane już wcześniej, adresowane do Gundobada i inne dzieła Awita: *Contra Eutychianam haeresim* oraz *Contra Arrianos*. W korespondencji znajdują się też, także już wymienione, listy o charakterze bardziej duszpasterskim, jak *List 2*, mający charakter kondolencji i zawierający słowa pocieszenia po śmierci córki króla; *List 3*, będący wyjaśnieniem fragmentu Ewangelii według świętego Mateusza o opuszczeniu ojca i matki przez dzieci ze względu na królestwo Boże (por. Mt 19,29), a także *Listy 18 i 19*, które są wymianą korespondencji na temat starotestamentalnego fragmentu z proroka Micheasza (Mi 4,2-4)²⁹.

Ważne miejsce zajmuje także syn Gundobada, późniejszy władca Burgundów i męczennik, król Zygmunt. *Vita* wspomina, że Awit przyczynił się do jego konwersji na katolicyzm³⁰. Zygmunt miał też ufundować klasztor męczenników Agauneńskich, Maurycego i jego towarzyszy³¹. *Vita* przywołuje również fakt męczeńskiej śmierci Zygmunta z rąk Franków. Wydarzenie to miało miejsce w 523 r.³², a więc kilka lat po śmierci Awita, choć *Żywot* wyraźnie sugeruje, że Awit miał boleć nad tą męczeńską śmiercią. We fragmencie zaczerpniętym z *Żywotu Apolinarego* król Zygmunt pod wpływem silnego wzburzenia „prześladuje” biskupów galijskich. Ukarany zostaje za to chorobą, która ustępuje dopiero po prośbie jego małżonki i interwencji „świętego męża” (Apolinarego, nie Awita).

Ważną postacią jest również niejaki Stefan, zarządca majątku króla Zygmunta, który wbrew ówczesnemu zwyczajowi³³ po śmierci swojej małżonki poślubił jej rodzoną siostrę, Palladię. Informację o problematycznym zachowaniu kogoś z otoczenia króla znaleźć można w wymianie korespondencji pomiędzy Awitem

²⁸ *Ep. 27*, Paris 2016, s. 65-70.

²⁹ *Ep. 18-19*, Paris 2016, s. 48-51.

³⁰ Zygmunt mógł przyjąć wiarę katolicką już w 502 r., choć *Vita* sugeruje, że stało się to później; por. J. Nastalska-Wiśnicka, *Zygmunt*, EK 20, k. 1547.

³¹ Klasztor ten miał powstać w 515 r., Awit zaś wygłosił wtedy homilię – por. *Homilia 20*, MGH Auc. Ant. 6.2, s. 133-134; P. Mąkosa, *Saint Maurice*, EK 17, k. 863.

³² Por. J. Nastalska-Wiśnicka, *Zygmunt*, EK 20, k. 1547.

³³ Kwestię zakazu małżeństwa z siostrą zmarłej małżonki podjął po raz pierwszy synod w Elwirze w 306 r. – por. *Elwira (306)*, kan. 61, tłum. A. Baron, H. Pietras (*Źródła Myśli Teologicznej 37*), s. 59.

a biskupem Grenoble, Wiktoorem³⁴. Postępek ten spotkał się później z oficjalnym protestem ze strony biskupów prowincji Vienne, zebranych najpierw na synodzie w Épaone (517 r.), a następnie w Lyonie (518–519 r.)³⁵. Ostatecznie biskupi wykazali się pobłażliwością, a konflikt zakończył się akceptacją przez Stefana i Palladę pewnej formy publicznej pokuty³⁶. Jako że część wydarzeń z tym związanych wykracza poza życie Awita, nie mają one oczywiście żadnego odzwierciedlenia w jego korespondencji.

Wśród wspomnianych postaci warto zwrócić także uwagę na papieża Symmachusa³⁷. Przywołany zostaje w związku ze wzmianką dotyczącą prześladowania afrykańskich chrześcijan przez Wandalów i wygnania biskupów na Sycylię. Symmach miał udzielić pomocy materialnej wygnańcom³⁸. W zbiorze korespondencji Awita znajdujemy dwa listy adresowane do tegoż papieża. W żadnym z nich jednak nie nawiązuje nawet do odnotowanej w *Vita* sytuacji. List 5 to tekst fragmentaryczny, w którym Awit donosi papieżowi o nawróceniu króla Zygmunta. Warta zauważenia jest wzmianka dotycząca prymatu biskupa Rzymu³⁹. Z kolei List 26, napisany przez Awita pod imieniem Zygmunta, zawiera prośbę o relikwie św. Piotra oraz nawiązuje do rodzinnych więzi z Teodorykiem⁴⁰.

W *Vita* przywołani zostają także niektórzy duchowni z czasów Awita. Wśród nich pierwszym jest biskup Veran, wcześniej opat, mianowany przez Awita biskupem Lyonu. W korespondencji Awita nie zachował się jednak żaden ślad tego faktu. Trudno także znaleźć jakiegokolwiek jego potwierdzenie gdzie indziej. Veran nie figuruje bowiem w wykazie biskupów Lyonu⁴¹. Więcej miejsca dzieło epistolarne Awita poświęca zaledwie wspomnianemu w *Vita* biskupowi Wiwencjuszowi. Wzmianka o nim sugeruje, że on również został biskupem Lyonu właśnie za sprawą Awita. Niewątpliwie był dobrze mu znany już wcześniej. Wśród listów znajdujemy jeden adresowany do pewnego retora o tym imieniu⁴², choć kwestię

³⁴ Por. *Ep.* 13 i 14, Paris 2016, s. 40–43. W zbiorze znajdują się jeszcze inne listy adresowane do biskupa Wiktora: List 4 podejmuje kwestię przyjmowania na użytek katolicki bazylik odebranych heretykom (por. *Ep.* 4, Paris 2016, s. 17–26, tłum. A. Caba, w: B. Dumézil, *Chrześcijańskie korzenie Europy. Konwersja i wolność w królestwach barbarzyńskich od V do VIII wieku*, tłum. P. Rak, Kęty 2008, s. 1017–1027), Listy 15 i 71 dotyczą pewnych kwestii dyscyplinarnych (por. *Ep.* 15, Paris 2016, s. 43–45; *Ep.* 71, Paris 2016, s. 146–147), a także List 59 mający charakter grzecznościowy (por. *Ep.* 59, Paris 2016, s. 137).

³⁵ Por. *Épaone (517)*, kan. 30, tłum. A. Caba (*Źródła Myśli Teologicznej* 73), s. 50–51; *Lyon (518–519)*, kan. 1 i 6, tłum. A. Caba (*Źródła Myśli Teologicznej* 73), s. 56–57.

³⁶ Por. L. Duchesne, *L'Église au VIe siècle*, Paris 1925, s. 507.

³⁷ Symmach, biskup Rzymu w latach 498–514, pochodził z Sycylii. Pierwsze lata jego pontyfikatu naznaczone zostały kontrowersjami związanymi z wyborem drugiego biskupa Rzymu, Wawrzyńca, oraz licznymi oskarżeniami o niemoralne prowadzenie się. Wspomniane w *Vita* wydarzenia miały miejsce w drugiej połowie jego pontyfikatu – por. P. Kochanek, *Symmach*, EK 18, k. 1313–1314.

³⁸ Por. J. Strzelczyk, *Wandalowie i ich afrykańskie państwo*, Warszawa 1992, s. 159.

³⁹ Por. *Ep.* 5, 7, Paris 2016, s. 28.

⁴⁰ Por. D. Shanzer, I. Wood, *Avitus of Vienne...*, s. 220.

⁴¹ Por. A. Coville, *Recherches sur l'histoire de Lyon du Vme siècle au IXme siècle (450–800)*, Paris 1928, s. 302–310.

⁴² Por. *Ep.* 54, Paris 2016, s. 131–134.

jego utożsamienia z późniejszym biskupem należy odrzucić⁴³. Inny list tytułuje Wiwencjusza prezbiterem⁴⁴, a kolejne teksty nazywają go biskupem⁴⁵. W kolekcji znajdujemy również list adresowany do Awita, autorstwa samego Wiwencjusza⁴⁶.

W ostatnim zdaniu *Żywotu* przywołany zostaje wspomniany już cesarz Anas-tazy. Awit napisał do niego kilka pism w imieniu króla Zygmunta. Są to *Listy* 43, 74, 88, 89, które zasadniczo mają charakter polityczny, a nie religijny⁴⁷. Niemniej wskazują na pozycję i szacunek, jakim na dworze królewskim cieszył się biskup Awit, skoro w imieniu władcy redagował tak ważne pisma.

4. Apolinary z Walencji i sprawa Stefana, zarządcy majątku królewskiego

Znaczne miejsce w *Vita* zajmuje historia wyjęta z życiorysu Apolinarego, brata Awita, biskupa Walencji. Ten okazały *passus* stanowi kopię fragmentu *Vita Apollinaris*, którą odnajdujemy w serii *Monumenta Germanicae Historica*, w tomie 3. podserii *Scriptores Rerum Merovingicarum*⁴⁸.

Apolinary urodził się ok. 453 r. w Vienne, zmarł ok. 520 r. w Walencji⁴⁹. Wykorzystany urywek jego życiorysu przywołuje fakt oficjalnego potępienia na synodach w Épaone i w Lyonie Stefana, zarządcy majątku króla Zygmunta. Fakt ten, jako problem do rozwiązania duszpasterskiego, pojawia się już wcześniej w korespondencji Awita i biskupa Wiktora z Grenoble⁵⁰. Potępienie tego związku spotkało się również z reakcją ze strony króla Zygmunta⁵¹, na tyle surową, że biskupi zgromadzeni w Lyonie obawiali się zerwania z jego strony jedności kościelnej i ustalili sposób postępowania i zachowania się w razie takiego rozwoju wypadków⁵². *Vita* rzeczywiście opisuje taki rozwój wydarzeń, lecz raczej nie dotyczyły one samego Awita. Najważniejszym z „prześladowanych” biskupów był Apolinary, który po śmierci Awita mógł przewodzić opozycji przeciw Stefanowi. Kiedy oburzony obrotem spraw król Zigmunt postanowił ukarać biskupów, za główny cel swoich zamierzeń obrał Apolinarego. Ten, po rozstaniu z pozostałymi biskupami, prawdopodobnie z przyczyn zdrowotnych musiał pozostawać nad Rodanem przez dłuższy okres. Kiedy panujące upały wywołały niezdatność wód rzeki do picia, Apolinary w cudowny sposób wskazał miejsce na studnię bądź płytkie źródło. Kolejny cud związany jest z samym królem. Wskutek silnego wzburzenia pogorszył się stan jego zdrowia, wydawało się, że władca odszedł od zmysłów

⁴³ Por. A. Coville, *Recherches sur l'histoire de Lyon...*, s. 309-310.

⁴⁴ Por. *Ep.* 16, Paris 2016, s. 45-47.

⁴⁵ Por. *Ep.* 56, Paris 2016, s. 135; *Ep.* 63, Paris 2016, s. 139-140; *Ep.* 65, Paris 2016, s. 141; *Ep.* 69, Paris 2016, s. 144.

⁴⁶ Por. *Ep.* 64, Paris 2016, s. 140.

⁴⁷ Por. D. Shanzer, I. Wood, *Avitus of Vienne...*, s. 141.

⁴⁸ Por. *Vita Apollinaris* 2-6, MGH SSRM 3, s. 198-199.

⁴⁹ Por. H. Fross, *Apolinary*, EK 1, k. 771.

⁵⁰ Por. *Ep.* 13, Paris 2016, s. 40-41.

⁵¹ Por. *Lyon (518-519)*, kan. 6, tłum. A. Caba (*Źródła Myśli Teologicznej* 73), s. 57-58.

⁵² Por. *Lyon (518-519)*, kan. 3, tłum. A. Caba (*Źródła Myśli Teologicznej* 73), s. 56.

lub popadł w rodzaj apatii. Za chorym mężem wstawiła się małżonka i wyprosiła u świętego biskupa zdrowie. Ostatecznie postawa Apolinarego doprowadziła do uznania swego błędu przez króla.

W korespondencji Awita znajdują się dwa listy autorstwa Apolinarego adresowane do Awita (*Listy* 10 i 67) oraz sześć listów Awita skierowanych do Apolinarego (*Listy* 11, 24, 58, 68, 83 i 84). Są one świadectwem szlachetnych rysów obu braci, ich wzajemnego zaufania i współpracy⁵³. Listy te w żaden sposób nie odnoszą się do opisanych w *Vita* wydarzeń, pośrednio jednak potwierdzają zażyłość obu braci, erudycję, głęboką wiarę oraz gotowość do stawania w jej obronie.

5. Znaczenie *Vita*

W IX lub na początku X w., kiedy powstała biografia Awita, nie funkcjonował jeszcze zwyczaj kanonizacji zastrzeżony Stolicy Apostolskiej, a ważnym elementem legitymizacji kultu świętego był jego życiorys. *Vita beati Aviti* mógł powstać właśnie w tym celu, by uzasadnić i uprawomocnić kult biskupa Awita, który miał miejsce w Vienne. Ważnym elementem takiego *Żywotu* były cuda i niezwykle znaki dokonywane przez świętego. W tym utworze jednak o świętości Awita świadczy raczej postawa jego brata Apolinarego i niezwykle znaki, których dokonywał⁵⁴. Awit kreowany jest na męczennika prześladowanego przez heretyków i nieprzyjaciół Kościoła, aż po wygnanie i śmierć, co nie do końca wydaje się zgodne z rzeczywistością – trudno znaleźć gdzieś potwierdzenie faktu jego wygnania albo męczeńskiej śmierci⁵⁵.

Istotne dla oceny *Żywotu* są także jego oczywiste braki. Wart zauważenia jest najpierw brak jakiegokolwiek zwrócenia uwagi na szczególny list napisany do króla Chlodwiga z okazji jego chrztu⁵⁶. *Vita* nie wspomina ani o tym fakcie, ani o samym chrzcie Chlodwiga, który przecież za czasów Awita miał miejsce. Nie wspomina także o żadnym zaangażowaniu czy związku Awita z tym wydarzeniem.

Zastanawia również fakt zdawkowego potraktowania w opisie twórczości poetyckiej Awita, która przecież przyniosła mu u potomnych największą sławę⁵⁷. Zapewne w tym aspekcie *Vita Aviti* pozostaje wierne ówczesnej koncepcji dobrego biskupa i akcentuje jedynie jego działalność oratorską i prozatorską⁵⁸. Poematy

⁵³ Por. H. Fross, *Apolinary*, EK 1, k. 771.

⁵⁴ Por. H. Fros, *Pamiętając o mieszkańcach nieba...*, s. 81-82.

⁵⁵ Być może fakt „wygnania” i męczeństwa zostały przypisane Awitowi ze względu na jego śmierć w okresie sprzeciwu króla Zygmunta wobec ekskomuniki nałożonej na jego zarządcę, choć z pewnością nie miały ze sobą związku przyczynowo-skutkowego.

⁵⁶ Por. *Ep.* 42, Paris 2016, s. 102-106.

⁵⁷ Twórczość Awita była znana pisarzom, poetom i teologom pochodzącym ze Śląska. Przykładowo motywy zbudowanego anioła – Lucyfera – podejmował w swoim eposie Laurentius Fabricius, szesnastowieczny teolog i duchowny luterański (por. A. Modlińska-Piekarz, *Łacińska poezja biblijna na Śląsku w XVI i XVII wieku*, Lublin 2018, s. 286), pozwala to przypuszczać, że poezja Awita była czytana w szerokich kręgach także poza katolicyzmem.

⁵⁸ Por. E. Malaspina, *Introduction*, w: Avit de Vienne, *Lettres*, Paris 2016, s. XL-XLI.

skomponowane przez niego nie wnosiły, według ówczesnego przekonania, żadnych istotnych argumentów za świętością opisywanej postaci.

Vita beati Aviti episcopi Viennensis badacza spuścizny tegoż autora może raczej rozczarować. Choć pewne elementy znajdują potwierdzenie w jego własnej korespondencji, to są potraktowane wybiórczo i bezkrytycznie. Prawdopodobnie z powodu braku bardziej szczegółowych przekazów w relacji o świętości Awita wykorzystany został *Żywot Apolinarego*, jego brata. Być może, badając inne źródła, uda się dojść przyczyn takiego stanu rzeczy. Sam *Żywot* zdaje się spełniać założenia dziewięciowiecznych hagiografów – kreuje Awita na dobrego i świętego biskupa (co samo przez się nie wyklucza takiego stanu rzeczy), który miałby nie tylko cierpieć jak męczennik, lecz również dzięki własnej świętości dokonywać cudów. Dzieło to pozostaje więc świadectwem przekonania średniowiecznych chrześcijan o świętości biskupa Awita i znaczeniu jego dzieła dla potomnych. Z tej racji *Vita* może stanowić inspirację do poważniejszego studium myśli Awita z Vienne, szczególnie tej związanej z jego życiem i duszpasterstwem.

ŻYWOT ŚWIĘTEGO AWITA, BISKUPA VIENNE

Vita beati Aviti episcopi Viennensis

(MGH Auct. Ant. 6.2, s. 177-181)

PRZEKŁAD

I

Za panowania cesarza Zenona⁵⁹, gdy Bóg sprzyjał śmiertelnym, błogosławiony biskup Awit, niezwyklej mądrości i wiedzy, przejął po ojcu Hezychiuszu, również biskupie, Kościół w Vienne, aby nim kierować.

Ów mąż Hezychiusz, który wcześniej posiadał godność senatora, miał dwóch synów, obdarzonych niezwyklej mądrością i godnością kapłańską: Apolinarego, wyróżniającego się podziwem biskupa Walencji, i Awita, który, jak zostało już powiedziane, zastąpił ojca na stolicy biskupiej w Vienne. Stoczył on z wielkim mozołem walkę z herezją ariańską, która wtedy objęła nie tylko Afrykę, lecz częściowo i Galię, i Italię. Świadczą o tym jego najślawniejsze dzieła: napisał bowiem dialog do króla Burgundów, Gundobada, syna Gundoveha, zwalczając ową herezję z najwierniejszym, najbardziej uczonym i niegasnącym zapalem. Stworzył także dwie inne książeczki przeciw autorom błędu, Nestoriuszowi i Eutychesowi, o dość okazałej i zwięzłej wymowie [Epp. II et III], a także dzieło „O niespodziewanym nawróceniu” („De subitanea paenitentia”) [Ep. IIII]. Napisał również pocieszenie po odejściu córki Gundobada

⁵⁹ Zenon był cesarzem wschodniorzymskim, wydał m.in. tzw. Henotikon, który zaognił spory religijne i przyczynił się do schizmy akacjańskiej. Zmarł najprawdopodobniej w 491 r., *Vita* wprowadza więc pewną wątpliwą okoliczność dotyczącą początku episkopatu Awita, którą zwykle datuje się na 494 r. – por. R. Sawa, *Zenon*, EK 20, k. 1350.

[Ep. V], a także list, w którym wyjaśnia to, co powiedział Pan w Ewangelii: *Każdy, kto opuści dom albo brata, albo siostry, albo ojca, albo matkę, albo małżonkę, albo synów, albo pola ze względu na moje imię, stokroć tyle otrzyma* etc. [Ep. VI]. [Napisał] również trzy księgi listów do różnych [osób], a także homilie na różne okresy roku. [Ułożył] też wiele innych [dzieł] tak prozą, jak i wierszem, aby pouczyć wszystkie Kościoły Boże. Często z powodu swojej mądrości doświadczany był przez heretyków – aż po wygnanie i śmierć⁶⁰. On to czcigodnego opata mnichów, Verana⁶¹, ustanowił biskupem Lyonczykom. On również świętego Wiwencjusza, wybranego z grona prezbiterów Bożych, wyznaczył im na biskupa. Za jego czasów wybuchło najcięższe prześladowanie ze strony Wandalów i innych ludów w Afryce, a papież Symmach pięciuset pięćdziesięciu biskupom, którzy byli na wygnaniu w Afryce i Sardynii, usłużył pieniędzmi i ubraniami⁶².

II

Ile zaś wycierpiał od heretyków i nieprzyjaciół świętego Kościoła Bożego, zaświadczać dzieje jego brata, które tak się mają: Tak więc zdarzyło się, że ktoś ze służby króla Zygmunta, imieniem Stefan, który piastował bardzo wysokie stanowisko, dające władzę nad całym majątkiem królewskim, pochowawszy swoją żonę, związał się z siostrą swojej małżonki nielegalnym związkiem małżeńskim⁶³. W tej sprawie święci i błogosławieni mężowie apostołscy Awit i Apolinary, którzy według ciała [byli] rodzonymi braćmi⁶⁴, w Chrystusie zaś braćmi cieszącymi się najlepszą opinią przez dobre dzieło, zawsze poświęcający czas sprawom boskim, o znanej uczoności, roztropności, wykształceni w świętych naukach, rozpalonego ducha, służąc instytucji synodalnej, zebrani razem z pozostałymi biskupami postanowili zabronić owemu Stefanowi przystępowania do komunii świętej⁶⁵, aby z powodu poniżającej lubieżności,

⁶⁰ Wydaje się, że autor *Vita* idzie tu zbyt daleko i próbuje przypisać Awitowi atrybuty świętego męczennika, prześladowanego z powodu swojej wiary. Zabieg ten miewał często miejsce u hagiografów, a służył swego rodzaju „kanonizacji” opisywanej postaci. Możliwe również, że autor, pisząc o śmierci, nie chce sugerować męczeństwa, ale fakt końca życia swego bohatera, zaś mówiąc o wygnaniu, ma na myśli protest, jaki podjęli biskupi na synodzie w Lyonie, z tym że działo się to krótko po śmierci Awita.

⁶¹ Wydawca *Żywotu świętego Awita* sugeruje, że być może chodziło o Stefana, biskupa Lyonu, poprzednika Wiwencjola; por. A. Coville, *Recherches sur l'histoire de Lyon...*, s. 308.

⁶² Biskupi Afryki, a także ci, którzy próbowali wyłonić ich następców, zostali zesłani przez Wandalów na Sycylię. Papież Symmach udzielił im pomocy materialnej. Liczba samych wygnanych biskupów jest jednak różnie podawana – por. J. Strzelczyk, *Wandalowie...*, s. 159.

⁶³ W czasach Awita małżeństwo takie uchodziło za kazirodztwo; por. *Elwira* (306), kan. 61, tłum. A. Baron, H. Pietras (Źródła Myśli Teologicznej 37), s. 59.

⁶⁴ Użyte przez autora określenie „germani” tłumacząc nie w sensie narodowości czy pochodzenia, co w tym miejscu także byłoby zgodne z prawdą, lecz w sensie więzów krwi – braterskiego pokrewieństwa.

⁶⁵ „Sacram communionem privari”, dosł. „pozbawić świętej komunii”, co może być rozumiane również jako wykluczenie ze wspólnoty. Potępienie to nastąpiło na synodzie w Épaone w 517 r., a następnie podtrzymane zostało na synodzie w Lyonie, przy czym ten drugi miał miejsce już po śmierci Awita, nie widnieje on bowiem w gronie biskupów sygnujących zawarte w nim kanony – por. *Épaone* (517), kan. 30, tłum. A. Caba (Źródła Myśli Teologicznej 73), s. 50-51; *Lyon* (518-519), kan. 1 i 6, tłum. A. Caba (Źródła Myśli Teologicznej 73), s. 56-57.

[która jest] ludzką słabością, przez niegodny upór nie odważył się bronić kazirodztwa, które potępiła najwyższa sprawiedliwość. Wtedy król poruszony szaleńczym gniewem nie omieszkał najbardziej ostro znieważać błogosławionych kapłanów, zastawiając na nich pułapkę. Lecz czcigodni i apostołscy mężowie, niewiele lękając się gróźb ziemskiego króla, zahartowani w bojach dla królestwa niebieskiego, tak związali siebie kajdanami sprawiedliwości [postanawiając], że jakiegokolwiek błagania ku nim byłyby zanoszone, wspólnie będą znosili cierpienia i męki. Wydawało się bowiem im, że w mieście państwa Lyon, które zwało się Sardynią⁶⁶, w tym samym czasie, tak jak przeznaczeni na wygnanie, mogli otrzymać Bożą pomoc. Rzeczywiście ów król, widząc, że ich postanowienie jest niewzruszone, nie rezygnując z gniewu, nakazał, aby kapłani, którzy tam właśnie przebywali, powrócili do własnych [miast] i osobno, przez kolejne miesiące, oczekiwali króla. A ponieważ wydawało się, że błogosławiony Apolinary najbardziej upiera się w potępieniu Stefana, jego przed wszystkimi chciał zobaczyć.

III

Wtedy wszyscy, błagając przez łzy, by ich nie opuszczała Boża pomoc, mówiąc: „Bądź zdrow”, po odmówieniu modlitwy wyruszyli w drogę. W miejscu, w którym mąż Boży z konieczności musiał znosić długie okresy zwłoki, z powodu gorącego żaru rozgrzały się nurty Rodanu tak, że spragnieni nie mogli pić z niego wody. A ponieważ nie było tam żadnej studni ani źródła, z których można by było zaczerpnąć wody, błogosławiony mąż Boży, potwierdzając, że jest spokojny w Duchu Świętym i [doświadcza boskiej po]mocy⁶⁷, udał się do miejsca wyznaczonego przez Boga i dyskretnie zaczął rozdawać swoim motykę. Gdy została rozdzielona, odmówiwszy modlitwę, powiedział do nich: „W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego, kopcie w tym miejscu”. Gdy to uczyniono, natychmiast, ponieważ [miejsce] wskazał Ten, który rozkazuje wodom wrzeć w sercu ziemi, wytrysnęło źródło. I błogosławiony kapłan, jak długo tam się zatrzymywał, przez błogosławieństwo wszechmogącego Boga godzien był posiadać wodę dla siebie miłą. Po jego odejściu natomiast źródło wyschło, aby wszyscy poznali, że przez zasługi sługi Bożego samo źródło okazało swoje posłuszeństwo i powróciło do wcześniejszego biegu. A gdy król owego męża apostołskiego nie chciał widzieć, lecz jeszcze mocniej postanowił rozstawiać pułapki, Ten, który jest sędzią najsroższych win, a pochwała niezmierną cnotę, okazał szybką zemstę. Wkrótce zdarzyło się, że ten sam król tak wpadł w moc szaleństwa, że wydawał się bardziej umarłym niż żywym.

⁶⁶ Wydaje się, że autor chciał w tym miejscu specjalnie podkreślić podobieństwo pomiędzy biskupami, którzy zostali „uwięzieni” w Lyonie, a tymi, którzy niewiele wcześniej więzieni byli na Sardyni. Możliwe również, że w tekście jest błąd i w rzeczywistości chodziło o niewielkie miasteczko o podobnej nazwie. J. Favrod sugeruje, że mogło chodzić o miejscowość Savigny (łac. Sabiniacum), z pewnością zaś była ona położona nad Rodanem, co suponuje dalsza część Żywotu – por. J. Favrod, *Histoire politique du Royaume Burgonde (443–534)*, Lausanne 1997, s. 426.

⁶⁷ „Firmans se spiritu sancto et vistutibus non ignotae potentiae securus”, dosł. „potwierdzając, że jest bezpieczny w Duchu Świętym i cnotach nie nieznaney mocy”.

IV

Wtedy królowa, rozpaliwszy się wiarą, w pośpiechu przybyła na miejsce, gdzie przebywał błogosławiony kapłan, i z niecierpliwą pobożnością prosiła, aby przez jego pośrednictwo Pan jego przywrócił zdrowie [królowi]. Lecz mąż Boży, odrzucając wzniosłość światowej pychy, na wszelki sposób odmawiał pójścia pod przymusem. Gdy królowa jeszcze gorliwiej, obmywając łzami jego stopy, domagała się, aby przynajmniej użyzyć jej jego szaty, którą mogłaby rozciągnąć nad królem, zwyciężony łzami ustąpił. A kiedy ona, ośmielona wiarą, z przychylnością Boga rozciągnęła nad swoim mężem [szatę], natychmiast zniknęło nękanie gorączki lub, jak się wydawało, innego udręczenia, a dar zdrowia powrócił. Po tym wydarzeniu król uznał ten występki, którego się dopuścił, mimo iż popełniony pod wpływem wielkiego wzburzenia, jednak przekraczający miarę. Chociaż kapłan cierpiał, to pozwolił, by uzdrowienie przez okrycie jego strojem nastąpiło wcześniej, ubiegając [wydarzenia], najpierw postarał się, żeby [król] mógł oglądać na własne oczy zdroje takiego cudu i takiej cnoty z powodu hojności, której Pan słudze swojemu udzielił w dobrodziejstwie [swejej] łaskawości. Rozpoznawszy łaskę cnoty, przybył do męża Bożego, stając przed nim, objął jego stopy i z głośnym płaczem prosił o przebaczenie, mówiąc: Zgrzeszyłem, niesprawiedliwie postąpiłem, gdyż sprawiedliwym często dostarczałem niesłusznych utrapień. Bowiem sprawiedliwość niebiańska nie zna rzeczy, które nie mogą być pokonane, tym samym jest silniejsza od tych, które zwycięża. O łaskawości króla niebieskiego, który nie chcesz, aby dusze grzeszących zginęły, lecz winy! O łasko cnót, które przez jego służbę Apolinarego zajaśniały bliźniaczą łaską cnoty przez odpędzenie trosk światowych! Albowiem służąc sprawiedliwości, powstrzymuje niegodziwość króla i jego nadętą pychę, i uwalnia, pod wpływem modlitwy, od śmiertelnej choroby, która miała go w swej mocy.

V

Tego króla Zygmunta błogosławiony Awit po wygnaniu⁶⁸ w pobożnej wierze wychował. On, pod wpływem jego działań, zbudował klasztor świętych męczenników Agauneńskich, Maurycego i jego towarzyszy: jego potem pochwyconego przez Franków i najokrutniej zamordowanego żałował⁶⁹. Wydawał się on władcom i królom, a także ludowi, jakoby grzmotem z góry i potężnym głosem przez nauczanie, przez listy, przez kazania. Dzięki jego trosce i staraniu kościół chrzcielny cudownie [został] ozdobiony mozaiką i marmurem oraz wyłożony posadzką delikatnego dzieła, i owo baptysterium z akweduktem ozdobił wystrojem ku czci patriarchów i proroków oraz

⁶⁸ Wskazanie, że nawrócenie Zygmunta nastąpiło po opowiedzianym wcześniej wygnaniu, nie ma żadnego uzasadnienia historycznego, Awit wtedy już nie żył. Nawrócenie króla miało miejsce już wcześniej, podobnie jak epizody wymieniane nieco dalej. Ze świadectw synodów wynika, że spór z powodu zarządcy królewskiego, Stefana, pojawił się już po nawróceniu Zygmunta, a zagnił się po śmierci Awita. Być może wcześniej król ze względu na szacunek, jakim darzył Awita, nie chciał roztrząsać spornej kwestii albo angażować się w zawilość religijną. Po jego śmierci jednak gotów był stanąć w obronie swojego zarządcy.

⁶⁹ Męczęńska śmierć Zygmunta wspomniana przez autora, podobnie jak i wcześniej przywołane wydarzenia, miała miejsce już po śmierci Awita.

świętego Jana Chrzciciela. A jak szybko został odbudowany od fundamentów, tak pisze w kazaniu, które wygłosił ludowi z okazji jego poświęcenia: «Wcześniej miejsce niż rok się wypełniło»⁷⁰. Jakim zaś był w kościele wtedy, gdy żył, ktokolwiek chciałby dokładniej poznać, po jego w boskich trudach [znoszonych] niezliczonych dziełach niech czyta jego epitafium, a będzie mógł zobaczyć, jakim był⁷¹.

VI

Pochowany zaś został w kościele apostołów⁷², w lewej części budynku, w narożniku dłuższego muru. Napisał on do diakona Elpidiusza z Lyonu, męża uczonego i świętego, jeden bardzo rodzinny i zachowany list o błyskotliwej mądrości. Zmarł, gdy ciągle jeszcze panował cesarz Anastazy⁷³.

Bibliografia

Źródła

- Alcimus Ecdicius Avitus, *Opera quae supersunt*, Berolini 1883 (Monumenta Germaniae Historica. Auctores Antiquissimi 6.2).
- Avit de Vienne, *Éloge consolatoire de la chasteté (sur la virginité)*, éd. N. Hecquet-Noti, Paris 2011 (Sources Chrétiennes 546).
- Avit de Vienne, *Histoire spirituelle (chants I-III)*, éd. N. Hecquet-Noti, Paris 1999 (Sources Chrétiennes 444).
- Avit de Vienne, *Histoire spirituelle (chants IV-V)*, éd. N. Hecquet-Noti, Paris 2005 (Sources Chrétiennes 492).
- Avit de Vienne, *Lettres*, éd. E. Malaspina, M. Reydellet, Paris 2016.
- Vita Apollinaris Episcopi Valentiniensis*, Hannoverae 1896 (Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Rerum Merovingicarum 3), s. 194-203.
- Vita beati Aviti Episcopi Viennensis*, Berolini 1883 (Monumenta Germaniae Historica. Scriptores Rerum Merovingicarum 6.2), s. 177-181.
- Elwira (306)*, tłum. A. Baron, H. Pietras (Synody i Kolekcje Praw, t. 1), Kraków 2006 (Źródła Myśli Teologicznej 37), s. 49-61.
- Épaone (517)*, kan. 30, tłum. A. Caba (Synody i Kolekcje Praw, t. 8), Kraków 2014 (Źródła Myśli Teologicznej 73), s. 43-54.
- Lyon (518-519)*, kan. 1 i 6, tłum. A. Caba (Synody i Kolekcje Praw, t. 8), Kraków 2014 (Źródła Myśli Teologicznej 73), s. 56-58.

Opracowania

- Bober A., Fros H., *Awit z Vienne*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 1, Lublin 1995, k. 1187-1188.
- Chorier N., *Recherches sur les antiquités de la ville de Vienne*, Lyon 1828.

⁷⁰ *Homilia XVIII*, MGH Auct. Ant. 6.2, s. 129.

⁷¹ Epitafium Awita nie zachowało się do naszych czasów. Tekst inskrypcji został jednak przekazany wraz z życiorysem – por. MGH Auct. Ant. 6.2, s. 185-186.

⁷² Chodzi o kościół św. Piotra w Vienne.

⁷³ Cesarz Anastazy był następcą Zenona.

- Coville A., *Recherches sur l'histoire de Lyon du Vme siècle au IXme siècle (450–800)*, Paris 1928.
- Duchesne L., *L'Église au VIe siècle*, Paris 1925.
- Duchesne L., *Fastes épiscopaux de l'ancienne Gaule*, t. 1, Paris 1907.
- Dumézil B., *Chrześcijańskie korzenie Europy. Konwersja i wolność w królestwach barbarzyńskich od V do VIII wieku*, tłum. P. Rak, Kęty 2008.
- Favrod J., *Histoire politique du Royaume Burgonde (443–534)*, Lausanne 1997.
- Fross H., *Apolinary*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 1, Lublin 1995, k. 771.
- Fros H., *Pamiętając o mieszkańcach nieba. Kult świętych w dziejach i w liturgii*, Tarnów 1994.
- Kochanek P., *Symmach*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 18, Lublin 2013, k. 1313-1314.
- Malaspina E., *Introduction*, w: Avit de Vienne, *Lettres*, Paris 2016, s. VII-CXLVI.
- Mąkosza P., *Saint Maurice*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 17, Lublin 2012, k. 863-864.
- Misiurek J., *Anastazy I*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 1, Lublin 1995, k. 517-518.
- Modlińska-Piekarz A., *Łacińska poezja biblijna na Śląsku w XVI i XVII wieku*, Lublin 2018.
- Nastalska-Wiśnicka J., *Zygmunt*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 20, Lublin 2014, k. 1547-1548.
- Nimmegeers N., *Évêques entre Bourgogne et Provence. La Provence ecclésiastique de Vienne au haut Moyen Âge (V^e-XIe siècle)*, Rennes 2014.
- Sawa R., *Zenon*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 20, Lublin 2014, k. 1350-1351.
- Shanzer D., Wood I., *Avitus of Vienne. Letters and Selected Prose*, Liverpool 2002.
- Starowieyski M., Szymusiak J.M., *Nowy słownik wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa*, Poznań 2018.
- Strzelczyk J., *Wandalowie i ich afrykańskie państwo*, Warszawa 1992.

Słowa kluczowe: Awit z Vienne, hagiografia, Apolinary z Walencji, korespondencja, przekład

Keywords: Avitus from Vienne, hagiography, Apolinar from Valencia, correspondence, translation